

A. Panajotović

persefona

Urednik
Mirjana Sovrović

Recenzenti
prof. dr Radosav Pušić
prof. dr Radojka Vukčević
prof. dr Igor Grbić

© Artea Panajotović, 2022
© Fedon, Beograd

Artea Panajotović

Ursula le Gvin i daoizam

Beograd, 2022

Predgovor

Predmet ove knjige, proistekle iz doktorske disertacije pod naslovom „Jednostavnost, prirodnost, sloboda i neizrecivost: daoizam u delu Ursule le Gvin“, jeste promišljanje veze između stvaralaštva Ursule le Gvin i daoističkog¹ poimanja sveta u širem kontekstu starokineske filozofije. Prvenstveno zasnovana na analizi romana iz hainskog ciklusa koji tematizuju ključne daoističke principe jednostavnosti, prirodnosti, slobode i neizrecivosti (*Leva ruka tame*, *Čovek praznih šaka* i *Pričanje*), knjiga se takođe bavi čitanjem nekolicine odabranih pripovetki iz zbirki *Dvanaest četvrti vetra* i *Četiri puta do oproštaja* u istom ključu.

Budući da daoističko usmerenje Ursule le Gvin nije bilo predmet ozbiljnije pažnje proučavalaca njenog dela, uprkos tome što se gotovo neizostavno ističe kao ključno za razumevanje njenog opusa, istraživanje sam otpočela s namerom da

¹ U knjizi se koristi transkripcija s kineskog jezika kodifikovana u priručniku *Pravila fonetske transkripcije slogova kineskog jezika na srpski jezik* Instituta Konfucije i Filološkog fakulteta u Beogradu. Ova transkripcija je u upotrebi među našim sinolozima, a zasnovana je na *pinjin* sistemu romanizacije kineskih slogova koji je osmišljen sredinom prošlog veka u Kini i osamdesetih godina usvojen kao zvanični međunarodni standard. Za čitaoce koji nisu upoznati sa ovim sistemom, najuočljivija razlika u odnosu na ranije korišćenu transkripciju biće u filozofskim pojmovima *dao*, *de* i *daoizam* (koji su ranije prenošeni kao *tao*, *te*, *taoizam*) i imenima filozofa: imena Lao Ci, Džuang Ci, Konfucije i Meng Ci kod nas su ranije najčešće transkribovana kao Lao Ce, Čuang Ce, Konfučije, Mencije.

ispitam koliko duboko je stvaralaštvo ove autorke ukorenjeno u načelima daoističke tradicije stare Kine. Metodološki pristup koji se pokazao kao najpogodniji podrazumevao je dve faze: pažljivo proučavanje ključnih tekstova daoističkog kanona i drugih relevantnih dela starokineske filozofije, te bogatog korpusa literature o njima, a zatim i primenu rezultata tih istraživanja na tekstualnu analizu izabranih dela Ursule le Gvin, pri čemu su filozofske i sociološke studije zapadne tradicije i kritička literatura o delima ove autorke predstavljale izvor dubljeg uvida u pojedine aspekte primarnih tekstova koji su zatim povezivani s daoizmom. Kako se usmerenje celokupne kineske filozofije kreće u dva međusobno povezana pravca – samousavršavanje pojedinca i dostizanje idealnog društvenog uređenja – svako poglavlje ove knjige predmet svog razmatranja sagledava dvojako: iz ugla društva i iz ugla pojedinca.

U uvodnom poglavlju dat je kratak osvrt na literaturu posvećenu predmetu istraživanja, a potom je prikazan put kojim je daoizam došao na Zapad, uz objašnjenje njegovog prijema i tumačenja koja su ga pratila, sve s ciljem ispitivanja opsega uticaja kineske misli na autorku, analiziranja onih aspekata njenog stvaralaštva u kojima je taj uticaj najuočljiviji, te bavljenja specifičnostima njenog dijaloga s kineskom filozofijom.

Jedan od najznačajnijih pojmova daoističke filozofije i osnova daoističke prakse jeste jednostavnost. Stoga se u prvom poglavlju precizno definišu značaj, posebnosti i implikacije kineskog shvatanja ovog pojma, a potom se on, posmatran kroz prizmu romana i pripovedaka Ursule le Gvin, analizira na planu društvenog uređenja i osmišljavanja likova.

Razmatranje prirodnosti podrazumevalo je određenje tri značajna daoistička koncepta – *vu vei* (delanje iz praznog), *de* (moć) i *či* (dah, energija) – uz nužno objašnjenje njihove međusobne povezanosti, te praćenje načina na koji su oni transponovani u hainski svet Ursule le Gvin. U kontekstu dela ove autorke, daoističko shvatanje prirodnosti razmatrano je trojako: na nivou društva, kao ostvareno u vladalačkoj praksi

Ekumena; na nivou pojedinca, kao oličeno u liku Estravena iz *Leve ruke tame*; na nivou poetike ove spisateljice, kao izraženo u kreativnom principu igre.

U poglavlju o slobodi predmet posebnog interesovanja jesu roman *Čovek praznih šaka* i pripovetka „Dan uoči revolucije“, u kojima se koncept slobode eksplicitno tematizuje kroz opis anarhističkog odonjanskog pokreta i društva koje je iz njega nastalo. Analiza polazi od utvrđivanja mesta daoizma u utopij-skom i anarhističkom diskursu, zatim se razmatra samosvojna kreativna sinteza zapadnog i kineskog poimanja slobode kod Ursule le Gvin, a završava se razmišljanjem o likovima Laje Odo i Ševeka i o specifičnostima načina na koje su oni ostvarili ličnu slobodu.

Naredno poglavlje posvećeno je istraživanju ključnih aspekata daoističke metafizike i vidovima njihovog transponovanja u imaginarne svetove hainskog univerzuma. Analiza je ovde poglavito usredsređena na religijsko-mističke sisteme, ali se dotiče i relevantnih kulturoloških, socioloških, političkih i bioloških aspekata civilizacija kojima se bavi. Za razmatranje dualnosti odabrana je *Leva ruka tame*, dok je dinamika odnosa pluraliteta i identiteta sagledana u kontekstu romana *Pričanje*.

Zaključni deo knjige akcentuje bogato prisustvo osnovnih ideja daoizma i starokineske filozofije u stvaralaštvu Ursule le Gvin, sumira načine na koje je ova savremena američka spisateljica u umetničkoj formi iskazala temeljne koncepte jednog drevnog azijskog sistema mišljenja, ističe specifičnosti njenog dijaloga s kineskom mišlju i ukazuje na moguće nove perspektive istraživanja dela Ursule le Gvin.

Svaka priča o daoizmu neizostavno počinje sa Lao Cijem, čijem upoznavanju istraživač neupućen u kineski jezik mora pristupiti posredstvom čitanja i upoređivanja različitih prevoda. Razlike između tih prevoda mogu u prvi mah delovati dezorijentišuće i zastrašujuće, možda i obeshrabrujuće, pa je za razumevanje tog temeljnog spisa daoističke filozofije, i potonje sklapanje sopstvene vizije ili verzije, pored znanja neophodno

i veliko strpljenje. U knjizi se uglavnom oslanjam na srpski prevod prof. Radosava Pušića, ali i na Vejlijeva, Vilhelmova, Grejamova, Lin Jutangova, Hansenova, Ču Takaoova i druga čitanja teksta, kao i, svakako, na nadahnuti tekst Ursule le Gvin. Drugi stub na kome počiva zdanje daoističke filozofije jeste spis *Džuang Ci*. Lin Jutangov prevod Lao Cija, na primer, u komentarima navodi odlomke iz *Džuang Cija*, pa Alan Vots primećuje da „ovaj postupak sjajno funkcioniše i navodi na razumevanje *Džuang Cija* kao na nastavak i razradu jezgrovitih misli Lao Cija“.² Duhom izuzetno blizak Ursuli le Gvin, diskurzivniji i kolokvijalniji od uzvišenog lapidarnog stila Lao Cijeve *Knjige o daou i deu*, taj se tekst pokazao izuzetno podatnim za upoređivanje sa primarnim korpusom ove knjige. Pored nezostavnog Džajlsovog prevoda iz 1898. godine, najviše sam koristila tekst Bartona Votsona, opremljen izuzetno korisnim ali nenametljivim kritičkim aparatom. U analizi su mi, pored toga, poslužili i *Knjiga promena*, *Lije Ci*, Konfucijevi *Analekti* i spisi koji pripadaju kasnijem periodu neodaoizma, poput *Tajne zlatnog cveta*, te komentari Lao Cija i Džuang Cija koji potiču iz perioda dinastije Han (202. g. pre n. e. – 220. g. n. e.) i iz perioda Severnih i Južnih dinastija (420–581) koji takođe predstavljaju deo daoističkog kanona.

Kao opšti uvod u proučavanje kineske misli i veoma korisno polazište poslužila mi je *Istorija kineske filozofije* – Feng Joulanov iscrpni pregled glavnih tokova kineske filozofije od njenih početaka do XII veka (do dinastije Sung). Druga dela ovog istoričara kineske filozofije, kao i njegovi propratni tekstovi uz prevod *Džuang Cija*, bili su mi značajni izvori informacija o starokineskom filozofskom promišljanju sveta, zajedno sa radovima Džulije Čing, Čungjing Čenga, Kuangming Vua, Lao Jungveija i drugih. Među kineskim izvorima koji nisu ušli u ovu studiju, ali su se pokazali izuzetno korisnim za razumevanje metamorfoza daoističke misli tokom vekova, nalaze se

² Alan Watts, *Tao: The Watercourse Way*, Penguin Books, London 1981, str. xxiv.

kapitalno delo *Mudrost Kine i Indije* (*The Wisdom of China and India*) i divnim stilom napisana *Važnost življenja* (*The Importance of Living*) Lin Jutanga, jednog od najuticajnijih pisaca svoje generacije, majstora stila koji je kako svojim originalnim delima tako i prevodima mnogo doprineo približavanju kineske kulture i filozofije zapadnim čitaocima. Tu su i *Razmeđa azijske filozofije* Čedomila Veljačića, *Načini razmišljanja istočnih naroda* H. Nakamure (Hajime Nakamura, *Ways of Thinking of Eastern Peoples*), *Kineski jezik, misao i kultura* urednika Filipa Ajvanhoa (Philip J. Ivanhoe, ur., *Chinese Language, Thought, and Culture*), *Šta je daoizam?* Herlija Dž. Krila (Herrlee G. Creel, *What is Taoism?*), *Razumeti kineski um* urednika Roberta E. Alisona (Robert E. Allison, ur., *Understanding the Chinese Mind*), *Daoistički identitet* koji su uredili Livija Kon i Harold D. Rot (Livia Kohn i Harold D. Roth, ur., *Daoist Identity*), i tako dalje.

Izvori koji su mi pružili najdublji uvid u samu suštinu daoističke misli jesu knjige i radovi prof. Radosava Pušića: *Prazne ruke, Ptica u suncu*, brojni eseji koji razmatraju ključne pojmove Lao Cijeve filozofije i kineske civilizacije uopšte. Od drugih autora koji pripadaju evropskoj kulturnoj tradiciji izdvajaju se izuzetan rad Riharda Vilhelma, psihološka tumačenja Karla Gustava Junga, strukturalistička razmatranja A. Č. Grejama, eseji Džin Kuper koji plene pristupačnošću stila i dubinom uvida, slobodna i originalna misao Alana Votsa, kapitalno delo Džozefa Nidama *Nauka i civilizacija u Kini* (Joseph Needham, *Science and Civilisation in China*) i izuzetna studija I. S. Liseviča *Književna misao Kine*, koja razmatranjem literature proniče u same temelje kineskog poimanja sveta. Dž. Dž. Klark u knjizi *Dao Zapada: Zapadne transformacije daoističke misli* (J. J. Clarke, *The Tao of the West: Western Transformations of Taoist Thought*) pruža čvrsto metodološki koncipiran pregled savremenih filozofskih pravaca čije je promišljanje sveta obogaćeno susretom s daoizmom, dok Fritjof Kapra u delu *Tao fizike* pronalazi neočekivane paralele između saznanja do kojih je intuitivnom spoznajom došla istočnjačka mistika i onih koje naučnim metodama otkriva savremena fizika.

Najopsežnije uključivanje zapadne filozofske i sociološke tradicije zahtevalo je poglavlje o slobodi. Da bih pristupila rasvetljavanju daoističkih korena shvatanja slobode u romanu *Čovek praznih šaka* i pripoveci „Dan uoči revolucije“, bilo je neophodno da pođem od filozofskih razmatranja slobode u zapadnom diskursu (pregledna, temeljna i izuzetno informativna studija norveškog filozofa Laša Svensena *Filozofija slobode* bila je neprocenjivo korisna kao vodič kroz istorijske metamorfoze shvatanja ovog pojma; teorije Džona Loka, Džona Stjuarta Mila, Imanuela Kanta i Isaije Berlina postavile su čvrst temelj na koji je mogla da se nadograđuje dalja analiza), kao i od ključnih koncepata velikih mislilaca anarhističkog pokreta (Šelija, Petra Kropotkina, Pola Gudmana, Eme Goldman i drugih). Parelele između daoističke filozofije i Heraklitove misli nametale su se u svim fazama istraživanja i njihovi odjeci prisutni su u čitavoj knjizi.

Koncizna opšta razmatranja najznačajnijih dela Ursule le Gvin donose knjige *Ursula le Gvin: Kritički priručnik* Suzan Bernardo i Grejama Marfija (Susan Bernardo i Graham Murphy, ur., *Ursula K. Le Guin: A Critical Companion*) i *Razumeti Ursulu le Gvin* Elizabet Kamins (Elizabeth Cummins, *Understanding Ursula K. Le Guin*). Dublja i teorijski potkrepljenija kritička razmatranja različitih aspekata njenog dela nalazimo u zbornicima kao što su *Ursula le Gvin* koji su uredili Džozef Olander i Martin Hari Grinberg (Joseph Olander i Martin Harry Greenberg, ur., *Ursula K. Le Guin*) i *Nova utopijska politika romana Čovek praznih šaka Ursule Le Gvin* priređivača Lorensa Dejvisa i Pitera Stilmana (Laurence Davis i Peter Stillman, ur., *The New Utopian Politics of Ursula K. Le Guin's The Dispossessed*), kao i u studiji *Ursula le Gvin izvan žanra* Majka Kadena (Mike Cadden, *Ursula K. Le Guin Beyond Genre*). Časopis *Science Fiction Studies* predstavlja pravu riznicu kritičkih tekstova o delu Ursule le Gvin, ali i teorijskih razmatranja naučne fantastike i njenih odnosa sa fenomenima modernog sveta i savremenim tendencijama u humanistici. Sedmi broj ovog časopisa iz novembra 1975. godine u celosti je posvećen stvaralaštvu Ursule le Gvin.

Povezivanjem daoističke misli s dubinskim razmatranjem dela Ursule le Gvin pokušala sam da doprinesem rasvetljavanju njihovog složenog odnosa i tako ponudim još jedan ugao gledanja na stvaralaštvo ove autorke. Nadam se da će ova knjiga biti izvor novih uvida za poštovaoce dela Ursule le Gvin.